

Verslag Rondetafelgesprek Kunsten '92, maandag 15 april 2013 Museum TwentseWelle, Enschede

“We hebben moord en brand geschreeuwd, nu moeten we uit het defensief komen. Het is belangrijker dan ooit om duidelijk te maken wat wij aan de samenleving leveren.” Strijdbare woorden van Kees van der Meiden, directeur van Museum TwentseWelle en gastheer van het Rondetafelgesprek van Kunsten '92.

In de tweede bijeenkomst van Kunsten '92 met haar achterban kwamen drie thema's naar boven. De instellingen in het Oosten zijn druk bezig met de vraag hoe ze op een andere manier in de maatschappij kunnen staan en hebben veel inspirerende voorbeelden van nieuwe vormen van samenwerking met maatschappelijke partners. Daarnaast zijn alle instellingen bezig met de verhouding tussen hun kernactiviteiten en -waarden en de nieuwe vragen die vanuit de maatschappij worden gesteld. Ten slotte speelt de verhouding tussen Rijk en regio een grote rol in de discussie. Hoe verhoud je je tot de Randstad? En hoe zorg je ervoor dat de beleidsmakers op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau goed op elkaar inspelen?

Marianne Versteegh en Jet de Ranitz schetsten eerst kort de context waarin deze bijeenkomsten plaats vinden: “Minister van Cultuur Jet Bussemaker komt in mei met haar visiebrief voor de komende cultuurnotaperiode, en de gemeenteraadsverkiezingen zijn in aantocht. De minister heeft belangstelling getoond voor de Agenda 2020 van Kunsten '92. Sinds Rick van der Ploeg heeft het Rijk geen inhoudelijke visie op kunst gegeven. Nu is de kans om de koers voor de komende jaren te beïnvloeden. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de bouwstenen die zijn aangereikt vanuit de sector hun plek vinden in het nieuwe cultuurbeleid? En welke specifieke noden en wensen heeft de regio?”

Om met de voorbeelden te beginnen: veel instellingen werken met nieuwe partners aan maatschappelijke projecten. TETEM Kunstruimte organiseerde met de Reisopera en Introdans een artistieke openingsmanifestatie van een nieuw plein in Oldenzaal; TwentseWelle werkt samen met de Universiteit Twente om in het project 'Art & Product', waarbij ontwerpers inspiratie halen uit kunstwerken uit de collectie voor nieuwe producten voor in de museumwinkel; adviseur Gerard Bunnik vertelt over een project in Deventer waarin het Kunstenlab en Rijkswaterstaat samenwerken om kunstenaars een adviserende en coachende rol te geven in het bedrijfsleven. “In de boardrooms kunnen kunstenaars helpen met omdenken en nieuwe vormen bedenken voor bestaande problemen.” Als concreet resultaat noemt hij het project van Filip Jonker: “Hij wilde als kunstproject met een kartonnen boot naar Londen varen. Via dit project kwam hij in contact met een bedrijf dat gespecialiseerd is in het coaten van karton.”

De Ranitz stelt naar aanleiding van deze voorbeelden de lastige vraag: “Wanneer wordt het dienstbaar zijn aan maatschappelijke doelstellingen door een hoepeltje springen?”

Bunnik: “Instellingen denken nog vaak dat het tactieken zijn om extra geld mee binnen te halen. Maar zo werkt het niet. Het gaat om de inhoudelijke klik.”

Harm Mannak van het Nederlands Symfonieorkest (ontstaan uit de fusie van het Gelders Orkest en het Orkest van het Oosten) stelt: “Je moet altijd éérst zorgen dat je je huis op orde hebt, dan kun je dit soort kansen verzilveren. Dat betekent dat je soms ook dingen niet doet. De AVRO wilde met ons de Matthäus Passion op televisie brengen. Maar dat moet met twee orkesten en twee koren en daar was geen mogelijkheid voor. Toen hebben we het niet gedaan. De inhoud moet deugen, want anders brengt het je af van je eigen ziel.”

Wilja Jurg van TETEM Kunstruimte legt de werkwijze van haar instelling uit: “Ieder project dat je doet moet ergens aan bijdragen. Dat kan inhoudelijk zijn, maar het kan bijvoorbeeld ook waardevol zijn dat de organisatie, of de competentie van je medewerkers verbetert.” Jurg introduceert ook het begrip 'Sociale Return on Investment': “Steeds meer bedrijven zijn daar naar op zoek in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Juist als kunstinstelling heb je op dat gebied heel veel te bieden.”

De Ranitz: “Dus de conclusie is dat de intrinsieke, artistieke waarde op orde moet zijn?”

Bunnik: “De rol van kunst en cultuur is enorm aan het veranderen. De overheid moet de R&D functie van de kunst in stand houden, dan kunnen de instellingen weer verder.”

Het gesprek komt op de specifieke eigenschappen van het Oosten en de gevolgen daarvan voor het cultuurbeleid. Specifiek voor de regio Twente is het hoge aandeel MKB binnen het bedrijfsleven (“Die bedrijven zijn in de eerste plaats bezig met groei en pas ver daarna met sponsoring.”) en de gerichtheid op bèta-wetenschap. De Ranitz: “Die verbinding met techniek kan heel interessant zijn.” Van der Meiden: “De culturele instellingen zijn goed aan de slag met hun cultureel ondernemerschap, maar bij het bedrijfsleven moet het nog meer indalen.”

“We moeten het bedrijfsleven het idee geven dat kunst en cultuur méér zijn dan te subsidiëren activiteiten”, zegt Nicolas Mansfield van de Nationale Reisopera. “We zijn onderdeel van een culturele infrastructuur en dat is een maatschappelijke noodzaak, bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat jongeren niet vertrekken naar aantrekkelijker plekken in de wereld, maar hier blijven wonen.”

Er zijn complimenten voor het cultuurbeleid van de gemeente en voor de aanwezige wethouder Marijke van Hees. Van der Meiden: “Rijk, provincies en gemeenten moeten het uitgangspunt dat kunst en cultuur een economische en maatschappelijke noodzaak is omzetten in beleid. Enschede heeft op dat gebied echt een punt gezet de afgelopen jaren.”

Van Hees reageert: “Schaalgrootte en traditie zijn nodig om een echt cultureel brandpunt te worden. Enschede heeft duidelijk kunnen maken dat het een broedplaats is, en we nemen dan ook enthousiast deel aan de G9 (het overleg tussen de cultuurwethouders van de grootste gemeenten). De kaalslag is nu duidelijk, daardoor ontstaat nieuwe energie. De visie van Kunsten '92 geeft richting, nu moeten we een verdiepingsslag maken. Hoe zorgen we dat we vèrder komen dan louter subsidiebeleid? Hoe betrekken we de vele stakeholders, van bedrijven tot onderwijzers? Hoe maken we duidelijk hoe groot de betekenis van creativiteit is buiten de sector kunst en cultuur?”

Michiel van der Kaaij van Kunstvereniging Diepenheim geeft een typerend voorbeeld van de moeizame verhoudingen van instellingen met lagere overheden: “Wij werden in de laatste subsidieronden uit de Basisinfrastructuur gezet, en meteen trok de provincie zich ook terug. Nu krijgen we weer een beetje geld van de Mondriaan Stichting, en nu wil de provincie ook wel weer bijdragen. Provincies stellen zich wel vaker veel te afhankelijk op.”

Bunnik vult aan: “Ik mis de regierol die de overheid kan innemen in het cultuurbeleid. Bijvoorbeeld in het vergroten van de betrokkenheid van het bedrijfsleven. Het gaat niet alleen om fondsvorming of sponsoring, maar juist ook om inhoudelijke samenwerking. De overheid moet verbinden, netwerken opzetten.”

Op dat punt kunnen van der Meiden en van Hees hem meteen van repliek dienen. De wethouder bracht TwentseWelle in contact met de directeur van Twente Milieu, die rondliep met het idee voor een afvalmuseum. Samen ontwikkelen ze nu een lijn van recyclingproducten. Van der Meiden: “We moeten nog veel meer duidelijk maken aan bedrijven dat ze ons soort instellingen kunnen inschakelen bij hun bedrijfsvoering.”

Van Hees: “We moeten elkaar inderdaad méér de bal toespelen. De samenleving heeft spanning en diversiteit nodig en juist dit soort crossovers zijn enorm waardevol.”

In de loop van het gesprek wordt nog een aantal opmerkingen aan het adres van Kunsten '92 gemaakt. Zo zegt Bunnik dat de lobbyorganisatie zich moet beraden over de rol die ze wil spelen in de communicatie tussen kunstsector en bedrijfsleven. Walter Groenen van CJP heeft nog een specifiek voorbeeld waarbij de uitleg over de waarde van kunst en cultuur essentieel is: “CJP is de instelling die de Cultuurkaart uitvoert. Die regeling werd eerst geprivatiseerd, en vervolgens afgeschaft. Scholen moeten nu zelf beslissen of ze eraan mee doen. De scholen in de steden blijken te willen investeren, maar in de omliggende gemeenten haken ze af. In hoeverre is het beïnvloeden van ouders ook een taak van Kunsten '92?”

Ook in deze bijeenkomst wordt geconstateerd dat de sport het op het gebied van de lobby beter doet dan de kunsten. “Wat sport goed doet”, stelt De Ranitz, “Is de lijnen laten lopen tussen amateurs en

professionals. Binnen sport heerst het gevoel dat iedereen in dezelfde context zit. Binnen kunst en cultuur is dat nauwelijks zo.”

Bunnik: “En vergeet het *skybox*-effect niet: het bedrijfsleven investeert volop in sport.”

Mannak: “Er heerst een groot gebrek aan solidariteit tussen de instellingen. Grote instellingen die niet of nauwelijks hoeven te bezuinigen, zoals het Concertgebouworkest of NDT hebben geen woord gezegd over het beleid.” Van der Meiden vult aan: “We belijden met de mond vaak solidariteit, maar in de praktijk valt het tegen. We merken dat bijvoorbeeld als we werken van andere musea willen lenen. En daar is zelfs wetgeving voor die dat verplicht stelt! Tsja, dan moet de overheid die solidariteit maar afdwingen.”

Van der Kaaij: “Je moet samenwerking oppakken als het rustig is. Als iedereen op de schopstoel zit kun je geen solidariteit eisen, dan vecht iedereen voor z’n eigen hachje.”

Raoul Boer van het Rabotheater in Hengelo ondervindt de scheiding tussen amateurs en professionals aan den lijve: “Het lijkt erop alsof het twee totaal verschillende dingen zijn. Het blijkt heel moeilijk om de amateurs eens naar de Reisopera of naar het professionele toneel te krijgen. Het lijkt een intrinsiek gebrek aan belangstelling vanuit de amateurs zelf.”

Rento Zoutman van de DPS Groep reageert: “Dan moet je de verbinding op een andere manier leggen. Het moet geen marketing zijn, je moet luisteren naar wat ze willen en bieden wat ze nodig hebben. Wellicht moet je een heel ander soort activiteiten organiseren.

Mannak: “Binnen de sport is de beweging duidelijk: de professionals komen naar de amateurs toe. Wij zeggen nog te vaak: kom maar naar ons.”

Ook de verhouding tussen Randstad en regio komt ter sprake. Van der Meiden: “Het landelijk beleid wordt gemaakt door mensen uit Amsterdam. Er wordt nog veel te randstedelijk gedacht. Ik neem het ze niet kwalijk, maar het betekent voor mij dat ik een paar keer per maand in Amsterdam of Den Haag ben om m’n gezicht te laten zien. Dat hoort er gewoon bij.”

De Ranitz vraagt of het Rijk niet toch formele maatregelen moet nemen: “Moet de Raad voor Cultuur niet gewoon een aantal regionale zetels hebben? In tegenstelling tot gecentraliseerde landen als bijvoorbeeld Frankrijk of Spanje is het feit dat cultuur hier dicht bij huis is een verworvenheid van Nederland.”

Van der Meiden: “De Raad voor Cultuur heeft nu al een nieuwe aanpak die de spreiding beter waarborgt. Het gaat de goede kant op.”

Boer: “De regio vindt zichzelf belangrijk in het binnenhengelen van geld van andere overheden, maar lokale wethouders verschuilen zich achter de bezuinigingen van het Rijk.” Groenen: “De regio bestaat niet: de gemeenten concurreren met elkaar om geld. Kunstencentrum De Muzerie in Zwolle moest geld binnenhalen bij omringende gemeentes om te kunnen blijven bestaan, maar Dalfsen, Ommen en Hardenberg geven nul op het rekest. Het is ieder voor zich. Als je die regio’s ook daadwerkelijk als regio laat opereren om het voorzieningenniveau op peil te houden gaat de strijd om de euro’s in Den Haag ook vele malen makkelijker.”

Boer: “Het Fonds Podiumkunsten heeft sinds enige tijd een regeling voor de programmering van schouwburgen. Die is goed: er zijn formele criteria, dus je weet meteen of je ervoor in aanmerking komt en het laat je als schouwburg gesubsidieerde voorstellingen presenteren met een iets lager risico. Dat stimuleert theaters in de regio om beter aanbod te programmeren en geeft gesubsidieerde groepen meer speelbeurten. Dan snijdt het mes aan alle kanten.”

Grotere zorgen hebben de deelnemers over de verhoudingen tussen cultuur en de omringende beleidsdepartementen, met name onderwijs. Groenen geeft als voorbeeld: “De overheid heeft nu bepaald dat zij het beleid op het gebied van cultuureducatie richten op de kinderen tussen de 6 en 12 jaar. Iedereen hobbelt daar meteen achteraan en vergeet het VMBO! Het Rijk is nu te dominant, het zou beter zijn als lagere overheden complementair zouden denken.”

Vrijwel alle aanwezigen onderschrijven deze problematiek. Jurg: “Met TETEM spreken we nooit met de onderwijswethouders, alleen met cultuur.” Bunnik: “Nu is weer bedacht dat ieder kind laptop-les moet krijgen, maar an sich is dat leeg. Je moet dat invullen met cultuur. Maar die verbinding wordt niet gelegd.” Van der Meiden: “Wat ontbreekt is de maatschappelijke binding van cultuureducatie. Het is nu te veel een uitje, en geen wezenlijk onderdeel van het curriculum. Waarom krijgen kinderen wel verplicht twee uur gym per week en niet twee uur cultuur?”

Boer: “De nadruk ligt nu heel sterk op kunsteducatie voor ieder kind, maar niet alle kunsteducatie is voor iedereen: denk maar aan de muziekscholen. Nu dreigen we muziekscholen op te heffen om kunsteducatie voor iedereen mogelijk te maken.”

De Ranitz: “Het is een punt van aandacht dat we af moeten van het *one size fits all*-denken in de kunsten. Niet alle instellingen moeten op alle ballen lopen. Sommige richten zich extra op kunsteducatie, andere hebben eigen prioriteiten.”

Ten slotte geven de aanwezigen nog hun laatste raad mee:

Bunnik: “Bij een volgende ronde van dergelijke gesprekken moet je zeker ook maatschappelijke instellingen, bedrijven en onderwijs uitnodigen. Je kunt als kunstsector niet alleen naar de overheid blijven kijken.” Daarnaast adviseert hij om een brede verzameling *best practices* te presenteren als signaal dat er in de sector veel aan het schuiven is.

Zoutman: “Ook Bussemaker moet nu tegen de stroom in roeien. Maar het is niet zo moeilijk om met weinig geld in de regio een aantal bakens uit te zetten die lokale overheden een zetje geven om iets méér te doen.”

Verslag: Simon van den Berg